

Bilingüismo e lingua común

JUAN CARLOS MORENO CABRERA

Universidade Autónoma de Madrid

1. Introducción

Neste traballo vou examinar dous conceptos moi utilizados cando se fala da situación de convivencia de linguas nun mesmo lugar. Trátase dos conceptos de *bilingüismo* e de *lingua común*. Normalmente, nas situacións de bilingüismo dentro dun determinado ámbito xeográfico o que atopamos é un bilingüismo asimétrico, en que a maior parte da poboación coñece dúas linguas, mais unha delas ten un claro predominio sobre a outra nun ou varios ámbitos de uso. Precisamente vou mostrar como o concepto de *lingua común* se utiliza moi a miúdo para xustificar ese predominio, dado que se adoita empregar para sobrevalorar a lingua dominante neses ámbitos e para minusvalorar a correspondente lingua dominada (ou as linguas dominadas, en casos en que están implicados varios idiomas). Ao analizarmos este concepto de *lingua común* e a súa interpretación e aplicación, podemos apreciar determinadas ideoloxías lingüísticas de marcado carácter nacionalista excluínte que tentan apoiarse e disimularse en feitos obxectivos sobre os que parece caber pouca discusión.

Vou partir dun concepto naturalista, non sociolóxico, de bilingüismo para desenmascarar os usos ideolóxicos do concepto de *lingua común* desde a propia lingüística xeral. Eses aspectos naturais, bioloxicamente determinados, do bilingüismo ou do plurilingüismo, constitúen un instrumento moi útil para facer unha crítica, desde a propia base empírica do estudo da linguaxe humana, daquela ideoloxía lingüística, marcadamente nacionalista, que persegue xustificar o grande ámbito de uso dunha lingua imposta –a súa– mediante consideracións e argumentacións cuxa base lingüística é moi feble, cando non claramente errónea. Este artigo é un intento de mostrar explicitamente tal utilidade.

A crítica que realizo do concepto de *lingua común* nas páxinas seguintes desde a perspectiva naturalista do bilingüismo pode contribuír de xeito relevante ao debate respecto da presenza desa lingua dominada, dentro do bilingüismo asimétrico, nos ámbitos que durante anos foron exclusivos da lingua dominante na situación bilingüe. Por iso, remato o traballo cunhas breves consideracións sobre a presenza do galego no ámbito do ensino universitario.

2. O bilingüismo activo e pasivo

O concepto de bilingüismo implica moitas facetas cualitativamente diferentes que quedan máis ou menos difusas cando se fai referencia a el ou se emprega para determinados propósitos. Neste ámbito, a influencia da lingüística teórica foi excesiva e contribuíu a provocar este esvaecemento dun fenómeno de grande importancia na sociedade actual e nas sociedades pasadas. Un aspecto desta influencia derívase do feito de que a lingüística teórica moderna non é sensible á diferenza entre produción e percepción da lingua natural. Estes aspectos adóitanse situar dentro do que se denomina habitualmente *actuación lingüística* e non se ven como relevantes respecto da *competencia lingüística*. Nos manuais de lingüística teórica non se fai diferenciación teórica ningunha canto, por exemplo, ao sistema fonolóxico, á morfoloxía, á sintaxe e ao léxico, entre regras de produción e regras de comprensión. Considérase que tanto unhas como outras son realizacións dunhas mesmas regras e duns mesmos principios teóricos abstractos que están por riba das regras concretas de actuación que determinan lingüísticamente a realización efectiva das estratexias de produción e comprensión lingüísticas. Así, adóitase definir o bilingüismo do seguinte xeito:

Se llama bilingüe a la persona que domina dos lenguas, la materna y otra, que puede ser una segunda lengua o una lengua extranjera y, por tanto, puede comunicarse usando ambas. Por extensión, una comunidad es 'bilingüe' cuando existen dos lenguas en la misma. Consecuentemente, se llama bilingüismo al dominio de dos lenguas (Alcaraz Varó e Martínez Linares 2004: 94)

Cando se fala de dominio de dúas linguas adóitase entender que facemos referencia a aquelas capacidades que permiten tanto o entendemento das dúas linguas como a súa utilización activa. De feito, o individuo bilingüe adoita definirse como «un hablante de una lengua que puede hablar en otra lengua» (Obler e Gjerlow 2001: 153).

Por outra banda, parece estar amplamente aceptada a idea de que existe un limiar, situado por volta da adolescencia, a partir do cal é difícil adquirir unha segunda lingua

e dominala de xeito análogo a como se dominan as linguas nativas, as aprendidas antes desa etapa. É a hipótese do período crítico da adquisición eficiente dunha lingua proposta hai algunhas décadas por Lenneberg (1967: 171-182). Precisamente este autor sinala que o fenómeno do acento estranxeiro se sitúa ao redor da adquisición dunha lingua en persoas entre os 11 e 14 anos de idade (Lenneberg 1967: 211). Este fenómeno é recoñecido na actualidade como unha norma do bilingüismo na bibliografía actual especializada:

Para cualquier persona que aprende una segunda lengua una vez llegada a la edad adulta, la norma es que existan algunas diferencias entre esta y la del hablante nativo. El ‘acento extranjero’ es una de esas diferencias (Oblor e Gjerlow 2001: 155)

Hai argumentos neurolóxicos que parecen confirmar esta norma tal como afirma Jenkins:

There is reason to believe that language acquisition goes through a ‘critical period’ during which the brain is thought to be particularly ‘plastic’. Evidence adduced for this comes from the studies of recovery from childhood versus adult aphasia, ease of second language acquisition in childhood and the study of children raised with limited exposure to language (Jenkins 2000: 133-134)

Porén, aquí atopámonos precisamente cunha das consecuencias indesexables da falta de diferenciación entre o bilingüismo activo e pasivo. A norma a que acabo de facer referencia, o período crítico, parece perfectamente válida para o bilingüismo activo, é dicir, aquel que se basea na produción de dúas linguas realizada con similar eficacia e competencia. En efecto, son poucos os adultos que logran falar unha lingua aprendida despois da adolescencia sen acento estranxeiro ningún. No entanto, de nos fixarmos no bilingüismo pasivo, a cousa é moi diferente. Por bilingüismo pasivo entendo o dominio dunha segunda lingua respecto das habilidades de comprensión desa lingua.

Semella un feito comprobado que a capacidade de comprensión da lingua precede á capacidade de produción no desenvolvemento da fala no neno:

La mayoría de los niños comprenden varias palabras al final del primer año. En un estudio con ocho niños, seis mostraron con claridad que comprendían hasta 20 palabras al final del primer año y uno llegaba a entender 60. Esta capacidad e comprensión iba al menos un mes por delante de la aparición de las primeras palabras en todos los casos (Crystal 1994: 238)

A importancia e a anterioridade da aprendizaxe pasiva da lingua sobre a produción activa foi posta de manifesto, entre outros, por Jusczyk, quen afirma:

Not only do we know that even newborn infants have some capacity to discriminate differences in speech sounds, but it is increasingly apparent that real language learning does begin during the first few months of life. Thus, contrary to the view that the babbling period is prelinguistic and discontinuous with the rest of language acquisition, it is clear that infants embark on the route to discovering the organization of their native language soon after birth. Indeed infants are learning about the nature of sound patterns in their native language long before they begin to produce their first words. The picture of development that we now have is one in which the production and comprehension of the first words is continuous with infants' babbling and listening habits. More importantly, there is reason to believe that what transpires during the first year lays the foundation for subsequent achievements in language acquisition (Jusczyk 1997: 197)

Esta anterioridade ontolóxica das capacidades de comprensión sobre as de produción sinala moi claramente que os dous tipos de capacidade son de natureza diferente e que, por tanto, podería ser relevante esta diferenza respecto da adquisición de linguas na idade adulta. E así o parece ser, pois aínda que está comprobada a dificultade xeral de chegarmos a un nivel de produción lingüística similar á do nativo no caso das linguas que se aprenden despois da adolescencia, non o está, en absoluto, a de chegarmos a ter unha competencia pasiva dunha lingua similar á do nativo, mesmo cando esa lingua for aprendida de adulto. Dito doutro xeito, as persoas adultas poden chegar, con maior ou menor esforzo, a entenderen unha lingua coa mesma ou moi parecida naturalidade e facilidade con que os nativos a entenden. Por exemplo, hai moita xente no mundo que entende inglés perfectamente, aínda que non poida evitar ter acento estranxeiro cando o fala. O mesmo cabe sinalarmos para outros casos de bilingüismo pasivo perfecto acompañado dun bilingüismo activo parcial.

Este feito ten, na miña opinión, consecuencias para a cuestión do período crítico de adquisición das linguas estranxeiras. Aínda que parece unha verdade comprobada que é extraordinariamente difícil adquirirmos unha lingua de adultos cun dominio similar ao nativo na produción, semella tamén indiscutible que si é moito máis frecuente a adquisición dun dominio similar ao nativo no que ten a ver coa comprensión da lingua. Iso podería ser indicio de que malia a capacidade da adquisición activa das linguas se pechar ou se reducir moi significativamente contra a adolescencia, non acontece o mesmo coa capacidade da adquisición pasiva das linguas na idade adulta, que non se pecha ou non se ve reducida de maneira tan drástica como a primeira das capacidades mencionadas.

Isto significa que o bilingüismo ou plurilingüismo pasivo, chamado tamén sesquilin-
güismo (Moreno Cabrera 2006), ten un substrato biolóxico diferente do bilingüismo
activo. Como vou explicar neste traballo, as consecuencias sociolingüísticas deste
feito son de gran calado.

Nas nosas sociedades occidentais só o bilingüismo activo adoita gozar de recoñece-
mento e prestixio. Pola súa banda, o bilingüismo pasivo marxínase porque non se
menciona case nunca, e non se valora a súa importancia sociolingüística. Os modelos
lingüísticos impositivos apostan pola competencia activa na lingua que se pretende
impor. Dado que para adquirirmos esa competencia activa se necesita realizar un es-
fuerzo incomparablemente superior ao que esixe a competencia pasiva, propíciense
situacións en que o tempo que se lle dedica ao dominio activo da lingua que se preten-
de impor elimina en moitos casos a posibilidade da aprendizaxe doutras linguas, o cal
posibilita os fins monolingüistas que adoito perseguen esas políticas de imposición
dunha lingua determinada. Na actualidade, o caso máis claro disto proporciónao o
inglés. No momento actual, non abonda con entendermos inglés, senón que é neces-
ario tamén dominármolo activamente. Isto leva consigo o investimento dunha gran
cantidade de tempo e esforzo. Precisamente iso fai posible que o inglés vaia impón-
dose como única lingua en moitos ámbitos sociais, políticos e culturais no mundo
actual.

3. O concepto de lingua común e as súas manipulacións ideolóxicas

O concepto de *lingua común* utilízase moi habitualmente nos medios de comunica-
ción e parece transparente e preciso. Porén, está cheo de presupostos e ambigüidades.
Recentemente, o profesor Ángel López García (2007) estudou o adxectivo *común*
aplicado ás linguas. No seu estudo pon de manifesto que este adxectivo ten varias
acepcións cando modifica o substantivo *lingua*. Concretamente, este autor identifica,
cando menos, catro acepcións do sintagma *lingua común* denominadas por el *lingua*
ponte, *lingua maioritaria*, *lingua popular* e *lingua minorizada* (López García 2007:
572-573). Do español en España pódense predicar as catro acepcións do termo *lingua*
común, en opinión deste lingüista:

Lo que sucede, según pretendo demostrar, es que el español no sólo acumula las cuatro
acepciones del término *común* en sus territorios monolingües, igual que cualquier otro
idioma, sino que es o ha sido *común* en los cuatro sentidos igualmente en los plurilingües.
Hay, pues, un *español mayoritario*, un *español vulgar*, un *español puente* y un *español*
propio minorizado. Del cruce de estas tipificaciones y de su modificación se han se-
guido todo tipo de polémicas (López García 2007: 579)

Mais, na miña opinión, as polémicas suscitadas non só radican na polisemia da expresión *lingua común*, moi ben analizada por Ángel López García, senón na utilización ideolóxico-política do termo *lingua común* para marxinar ou relegar a un segundo plano as linguas que conviven co castelán no Estado español. É o que vou tentar mostrar a seguir.

Un dos conceptos básicos do nacionalismo lingüístico español é a idea de que o castelán é a lingua común de todos os cidadáns españois. Este concepto de *lingua común* é utilizado por esta ideoloxía para situar todas as linguas do Estado español diferentes do castelán nun segundo nivel, nun lugar secundario e anexo. Iso supón unha concepción excluín-te da pluralidade lingüística deste estado. Só hai unha lingua autenticamente común nel, que é o castelán. Unha das manifestacións máis recentes desta ideoloxía nacionalista excluín-te é o *Manifiesto por la lengua común* presentado en Madrid no verán de 2008. A primeira premisa dese manifesto reza do seguinte xeito:

Todas las lenguas oficiales en el Estado son igualmente españolas y merecedoras de protección institucional como patrimonio compartido, pero sólo una de ellas es común a todos, oficial en todo el territorio nacional y por tanto sólo una de ellas –el castellano– goza del deber constitucional de ser conocida y de la presunción consecuente de que todos la conocen.

Esta afirmación pódelle soar a moita xente como unha simple constatación dun feito que non se pode negar: a lingua castelá está estendida por todo o territorio do Estado español. Daquela, pode parecer unha perda de tempo ou un xogo van discutila ou póla en cuestión.

Ora ben, o que se está a facer aquí é aproveitar un feito obxectivo, indiscutible, para xustificar e presentar como natural e inobxectable unha serie de premisas ideolóxicas de carácter nacionalista excluín-te, tal como vou tentar mostrar no que segue. Esas premisas ideolóxicas están disimuladas nesta pasaxe e escudadas nese feito obxectivo a que fixen antes referencia. Con todo, ás veces fanse explícitas de xeito claro e preciso, tal e como sucede na seguinte pasaxe:

En efecto, el español o castellano, como queramos llamarlo, se habla en toda España, incluidas las comunidades bilingües, donde además de ser la lengua oficial del Estado –su aspecto más formal–, es la lengua común de todos los españoles y la única en la que todos pueden comunicarse y cuyo conocimiento por parte de todos los ciudadanos residentes en las Comunidades bilingües les permite, en la actualidad, la posibilidad de

competir con grandes ventajas en el área más extensa de las Comunidades castellano-hablantes, precisamente por ser bilingües (Herrerías 2006: 376)

Aquí afirmase taxativamente que o castelán é a única lingua en que todos os cidadáns do Estado español poden comunicarse. É dicir, o castelán é a única lingua en que reside a posibilidade de comunicación universal no Estado español. Estamos ante unha clara exclusión: as demais linguas do Estado non teñen esta propiedade da comunicabilidade en todo o Estado.

Emporiso, se temos en conta as ideas e feitos que expuxen na sección segunda do presente traballo, podemos doadamente chegar á conclusión de que este carácter exclusivo do castelán como lingua de comunicación de ámbito estatal é claramente falso. Nótese que o que nego é o carácter exclusivo do castelán como lingua de comunicación en todo o Estado, non que este sexa unha lingua de comunicación ao longo e ancho del.

O meu argumento baséase en dous feitos fundamentais e indiscutibles. Primeiro, na capacidade humana para o bilingüismo pasivo, que non se ve drasticamente reducida despois da adolescencia. En segundo lugar, na proximidade xenética das linguas. Agás o vasco, as demais linguas do Estado español están relacionadas xeneticamente dun modo estreito. É un feito indiscutible que o castelán, o galego, o catalán, o asturiano e o aragonés son linguas romances moi próximas entre si, entre as cales non é nada difícil a intercomprensión e o bilingüismo pasivo.

Aténdonos á proximidade lingüística entre o galego e o castelán, e tendo en conta as habilidades naturais do bilingüismo pasivo, é perfectamente factible e natural que todo castelanfalante, de calquera parte do Estado español, poida entender o galego sen grandes dificultades e sen nin sequera o estudar nunca. Se isto é así, o galego ten a mesma capacidade que o castelán de servir de medio de comunicación, aínda que sexa pasivamente, en todo o Estado español. En teoría, é perfectamente plausible que un galegofalante poida ser entendido en todo o territorio do Estado ao falar exclusivamente galego. Isto é, aínda que no outro sentido, o que aconteceu en Galicia. Os galegofalantes nativos non tiveron dificultade grave ningunha para entenderen castelán ao longo da historia. Iso débese precisamente a esa relación xenética de proximidade entre as dúas linguas, que é de forma clara simétrica.

Se os galegofalantes nativos non teñen graves dificultades para entenderen castelán, hai que se preguntar se os castelanfalantes nativos as teñen para entenderen galego. A única contestación razoable que non sexa racista que cabe a esta pregunta é que

tampouco as teñen. Porque se contestásemos que os castelanfalantes nativos teñen máis dificultades para entenderen galego que os galegofalantes nativos para entenderen castelán, daquela habería que concluír que os galegos teñen máis capacidades de aprendizaxe lingüística que os casteláns, quizais porque as súas capacidades intelectuais son superiores. Porén, hai un feito establecido na investigación neurolóxica actual:

Una cosa es segura: la capacidad para aprender una segunda lengua es independiente de la capacidad intelectual general (Obler e Gjerlow 2001: 166)

Por tanto, aínda que partísemos da base da hipótese racista de que os castelanfalantes nativos teñen unhas facultades intelectuais inferiores aos galegofalantes nativos, deberían ter a mesma capacidade para entenderen o galego que a que estes teñen para entenderen o castelán. Dito doutro xeito: o galego é exactamente igual de válido para se facer entender en Castela que o castelán en Galicia. Como consecuencia disto, o castelán non pode ser a única lingua de entendemento en todo o territorio do Estado, un dos tópicos claramente falsos do nacionalismo lingüístico español.

É evidente, polo que acabo de dicir, que do feito de que o castelán estea estendido por todo o territorio do Estado español non se infire que esta lingua sexa a única que permite a comunicación entre todos os cidadáns deste estado. Mais a ideoloxía do nacionalismo español excluínte tenta partir do primeiro feito, que é verdadeiro, para inducirnos a crenza no segundo, que é claramente falso.

A idea de que os falantes dunha lingua romance poden chegar a ser bilingües pasivos noutra lingua romance, mesmo despois da adolescencia, foi defendida por varios expertos. No prólogo dunha referencia bibliográfica relevante dise:

La idea que sirve de base a este libro es que el español, el portugués, el italiano y el francés son lenguas tan próximas que el hablante de una de ellas puede comprender con facilidad las otras tres (Schmidely, Alvar Ezquerro e Hernández González 2001: 22)

Paga a pena mencionarmos nesta liña o proxecto EuroComRom, baseado no seguinte principio:

EuroComRom es un método de aprendizaje simultáneo de las lenguas románicas, que forma parte de un proyecto europeo más amplio, denominado EuroCom. En la base de este proyecto de enseñanza-aprendizaje de lenguas se halla el concepto de la EuroComprensión, es decir, la capacidad de intercomprensión en cada uno de los tres

grandes grupos de lenguas europeas: las eslavas, las germánicas y las románicas (Martín Peris, Clua, Klein e Stegmann 2005: 8)

Estas iniciativas fundaméntanse na capacidade de aprendizaxe pasiva das linguas despois da etapa adulta tal como vén potenciada pola proximidade das linguas que se adquiren respecto da lingua nativa. As dúas obras anteriores formulan a intercomprensión entre linguas romances que inclúen o italiano, o francés ou o romanés. No caso que nos ocupa aquí, que implica o galego, o catalán o asturiano e o aragonés, estamos non só ante linguas romances, senón ante linguas romances da península Ibérica que estiveron en contacto durante séculos e que, por tanto, comparten moitos máis trazos comúns entre si que nos casos das linguas romances extrapeninsulares.

Hai que concluír que é perfectamente factible e posible que o catalán, o galego, o asturiano e o aragonés sexan linguas de entendemento en todo o territorio do Estado español. Se non é así, débese fundamentalmente a unha educación de tipo monolingüista, que considera como punto de partida indiscutible que o castelán é a única lingua que permite a comprensión en todo o Estado e que marxina as demais linguas ao seu respectivo territorio de uso habitual. A educación monolingüista do Estado español ocultou, minusvalorou e eliminou a conciencia do plurilingüismo real e non só non potenciou as capacidades de comprensión das linguas romances peninsulares, senón que as tentou reducir e eliminar. Afortunadamente, como bioloxicamente estamos preparados para a comprensión doutras linguas, este feito educativo non impide que, malia todo, un castelanfalante, capaz de superar os prexuízos xenocidas da educación monolingüe, poida ver como con moi pouco esforzo pode chegar a entender o galego, por exemplo.

A pesar de todo, os apóstolos do nacionalismo españolista excluín-te poden argumentar que aínda que desde o punto de vista pasivo poden manexar as diversas linguas do Estado, desde o punto de vista activo, o castelán é a única lingua que todos os cidadáns do Estado español son capaces de falar. Esta afirmación, que a moitos lles pode parecer imposible de pór en dúbida, agocha tamén cuestións ideolóxicas decisivas que se poden facer aflorar en canto nos achegamos á realidade lingüística.

O bilingüismo pasivo tamén se manifesta no uso dunha mesma lingua, por moito que lle poida estrañar a máis dun. En efecto, canta máis amplitude xeográfica ten unha lingua, e o castelán tena intercontinental, máis variedades diferentes ten esa lingua. Tanto na península Ibérica como en América do Norte, América Central e América do Sur se falan múltiples variedades de castelán. Non descubrimos nada novo se dicimos

que o castelán de Sevilla é moi distinto ao castelán de Valladolid, por exemplo; ou que o castelán de México é moi diferente do castelán de Arxentina.

Mais é importante observarmos aquí que un castelanfalante de Madrid, por exemplo, en xeral non é capaz de falar á perfección todas as variedades de castelán (as peninsulares e mais as americanas) de forma que poida pasar por mexicano, arxentino, uruguaio, sevillano, cordobés ou xienense sen ninguén se decatarse de que esa non é a súa variedade nativa. De feito, eu poño en dúbida que algún falante de castelán sexa quen de falar en todas as variedades do seu idioma como un falante nativo desas variedades. Porén, todos os castelanfalantes podemos con maior ou menor esforzo, segundo os casos, entender todas as variedades peninsulares e americanas. É dicir, mesmo dentro das variedades dunha mesma lingua, o bilingüismo pasivo é imprescindible.

Cando dicimos que o castelán é falado por todos os cidadáns do Estado español non se quere dicir que todos os cidadáns do Estado español falan sevillano, valisoletano ou murciano, senón que o que se quere dicir é que os cidadáns deste estado, falando cadansúa variedade, poden entender as demais variedades. É dicir, estamos ante unha situación esencialmente idéntica a que implica as diversas linguas romances da Península.

A idea de que o que se fala en Valladolid e en Sevilla é a mesma lingua é claramente política, non lingüística, o cal non quere dicir que non sexa razoable ou xustificable, apenas que non ten unha base biolóxica. Se os falantes valisoletanos entenden os sevillanos non é porque falan a mesma lingua tal como se define ideolóxica e politicamente, senón porque falan dúas variedades lingüísticas estreitamente emparentadas e, alén disto, están dotados bioloxicamente para entenderen variedades lingüísticas diferentes da súa propia. O galego e o castelán defínense politicamente como linguas distintas; a pesar disto, a nosa capacidade biolóxica para o bilingüismo pasivo permítenos a comprensión mutua doada, dado que se trata de dúas variedades románicas, emparentadas proximamente e que, ademais, conviviron durante séculos. A nosa capacidade lingüística natural non ten en conta as divisións políticas entre linguas.

Por conseguinte, cando estamos no ámbito do uso activo do castelán, tampouco nos atopamos ante unha situación de monolingüismo estrito e, xa que logo, cando dicimos que o castelán é a única lingua que poden falar todos os cidadáns do Estado español, non debemos deducir que todos eles falan exactamente do mesmo xeito e, en consecuencia, temos que seguir supondo a existencia dun bilingüismo pasivo. É claro que nin o sevillano, nin o castelán de Castela, nin o murciano, nin o extremeño son linguas

comúns do Estado español; mais ao falarmos do español como lingua común de uso activo estamos a incluír de xeito interesado todas esas variedades.

4. Bilingüismo, lingua común e ensino universitario: o caso do galego

O galego é unha lingua de tradición literaria escrita de prestixio máis antiga que o propio castelán, feito que por ignorancia ou mala fe se pasa moi a miúdo por alto para desprezar e marxinar esta lingua europea moderna. Como di Miguel Siguán:

Y tan alto fue el prestigio de esta poesía en lengua gallega que en el siglo XII era frecuente que los poetas castellanos y leoneses empleasen el gallego en sus obras, y es sabido que Alfonso X de Castilla, llamado el Sabio, escribió en gallego sus *Cantigas a la Virgen*. Y la producción literaria gallega no se limitó a la poesía, aunque ésta fuese su manifestación más brillante sino que también se cultivó la prosa en distintos géneros: narrativa, hagiográfica, historia general, etcétera (Siguán 1992: 136-137)

Concretamente, no desenvolvemento da poesía cortesá castelá déixase sentir durante algún tempo a influencia galega:

El primer testimonio en castellano, aunque indeleblemente impregnado de galleguismos como toda la lírica del *Cancionero de Baena* en esta lengua, lo debemos a Alfonso XI, cuya canción *En un tiempo cogí flores* podemos datar hacia 1330; pero en una fecha tan tardía como 1400-1410 aún podemos encontrar a un noble vasco, Pero Vélez de Guevara, de padre guipuzcoano y madre castellana, componiendo una magnífica *cantiga de escarnho* con un excelente conocimiento del gallego y de sus convenciones retóricas, genéricas y métricas. La desaparición de gallego fue sin duda el resultado de una opción cultural y poética que podemos situar en la época del Marqués de Santillana (Beltrán 2005: 334-335)

Os que hoxe en día desprezan o galego por ser unha lingua de menos importancia literaria que outras linguas de España, só poden facelo desde a máis supina ignorancia ou a máis detestable mala fe.

Nunha revisión recente da situación do galego en Galicia, Eva Gugenberger afirma que o 90% da poboación galega fala galego e a práctica totalidade da poboación o entende (Gugenberger 2007: 595). Pola súa banda, J. C. Herreras recolle a cifra dun 91% de falantes de galego en Galicia e dun 99,2 de persoas que entenden a lingua (Herreras 2005: 108). Segundo sinala Gugenberger, «Galicia es la región que tiene un

porcentaje más alto de hablantes de la lengua regional» (Gugenberger 2007: 595), dado que para Cataluña sinala unha cifra dun 79% da poboación que fala catalán e para o País Vasco consigna a cifra de 28,6% de persoas que falan éuscaro.

Dada a proximidade xenética entre o castelán e o galego e o feito de que esta lingua é universalmente entendida e falada en Galicia nunha medida moito maior que noutras comunidades autónomas, podería deducirse que o galego en Galicia parte dunha posición privilexiada, o cal debería ser o normal. Con todo, os feitos desmenten estas expectativas. En moitos ámbitos importantes o galego segue a estar subordinado ao castelán como lingua de menor prestixio e predicamento.

A presenza da lingua nacional do pobo galego no ámbito educativo indica que é un deses ámbitos deficitarios en que o galego vai perdendo protagonismo:

Recientemente se publicó el «Informe sobre o Estado e a Situación do Sistema Educativo en Galicia» desde los cursos 2002-2003 hasta el 2004-2005, encargado por el Consello Escolar de Galicia, en el que se constata la desgalleguización de la educación primaria, siendo su presencia ‘deficitaria’ especialmente en el primer ciclo (*Galicia Hoxe* 01/05/2007) (Gugenberger 2007: 601)

Na universidade, o uso do galego segue a ser insuficiente e precario. José Carlos Herreras estudou a situación nas tres universidades galegas. Na Universidade da Coruña chama a atención que, segundo unha enquisa feita ao alumnado, o 52% prefire recibir as ensinanzas exclusivamente en castelán e os que prefiren exclusivamente o galego son só un 13,7% (Herreras 2006: 320). Na Universidade de Santiago de Compostela, pola súa banda, «la lengua predominante, tanto entre el alumnado como entre el profesorado y entre los miembros del PAS, es el castellano, siendo el colectivo con más castellanohablantes el profesorado (71,7%), al que sigue el del alumnado (61,6%) y el de los miembros del PAS (53,8%)» (Herreras 2006: 321). Nesta mesma universidade a docencia en castelán é utilizada por parte do 81% do profesorado e só un 5,8% do alumnado tivo a oportunidade de recibir en galego máis da metade das clases (Herreras 2006: 322). Tamén na Universidade de Vigo o castelán ten un lugar privilexiado como lingua de aprendizaxe: un 90% do profesorado emprega o castelán en clase e un 74% do alumnado (Herreras 2006: 325).

Ao ser o galego unha lingua de universal comprensión en Galicia non se explica como é posible que non se use maioritariamente esta lingua na instrución superior. Unha posible resposta a esta pregunta ten a ver co prestixio cultural e científico da lingua galega que, malia os indubidables avances dos último decenios, continúa a ser baixo:

Aunque la elevación del estatus del gallego ha llevado a cambios positivos en la conciencia lingüística de los hablantes (a menudo se escucha: «Antes el gallego era dialecto, pero ahora es lengua»), en muchos casos sigue existente la diglosia entre el castellano y el gallego en la conciencia y en el comportamiento del hablante (Gugenberger 2007: 606)

Hai que dicir que o nacionalismo lingüístico españolista contribúe de modo importante a manter este sentimento de inferioridade do galego fronte ao castelán. O castelán non só é a lingua común e a única lingua que favorece a comunicación e o coñecemento, senón que tamén é a lingua exclusiva da ciencia e do cultura no ámbito do Estado español. Esta exclusividade nacionalista non está pensada tanto para enxalzar o castelán –que tamén– como para minusvalorar as demais linguas que conviven no Estado español.

Ante iso, podemos afirmar os seguinte postulados:

- O galego é unha lingua europea moderna.
- O galego é a lingua nacional do pobo galego, a lingua que, máis que ningunha outra, define a personalidade lingüística deste pobo.
- O galego é unha lingua cun importante avoengo cultural escrito.
- O galego pode ser utilizado en todos os ámbitos culturais e científicos como lingua europea moderna que é.
- O galego pode ser unha lingua de comunicación e entendemento debido ao bilingüismo pasivo ou sesquilingüismo non só no ámbito español, senón tamén no europeo.

Dito doutro xeito, o galego non necesita do castelán para acceder a todos os ámbitos modernos da cultura e da ciencia. Por suposto, que os galegos e as galegas saiban tamén castelán é algo positivo (como tamén o é que os casteláns saiban galego) ao que non hai por que renunciar. O que si que hai que combater é a idea de que o galego é unha lingua inferior nalgún punto ao castelán e a de que os galegofalantes necesitan pasarse ao castelán para accederen a moitos ámbitos. Isto é de feito así, mais non tería por que o ser. Hai que se rebelar contra a tiranía do prestixio e poder absolutos do castelán e darlle valor ao galego día a día, ano a ano, na universidade, na rúa e na administración.

Referencias bibliográficas

Alcaraz Varó, E. e Martínez Linares, M. A. (2004): *Diccionario de Lingüística Moderna* (Barcelona: Ariel).

Beltrán, V. (2005): *La corte de Babel. Lenguas, poética y política en la España del siglo XIII* (Madrid: Gredos).

Crystal, D. (1994): *Enciclopedia del lenguaje de la universidad de Cambridge* (Madrid: Taurus).

Gugenberger, E. (2007) «Política de lenguas en sociedades plurilingües: El ejemplo del gallego/castellano y del occitano/francés» en Schrader-Kniffki, M. e Morgenthaler García, L. (eds.) *La Romania en interacción: Entre historia, contacto y política. Ensayos en homenaje a Klaus Zimmermann*: 591-609 (Madrid: Iberoamericana Vervuert Verlag).

Herreras J. C. (2006): *Lenguas y normalización en España* (Madrid: Gredos).

Jenkins, L. (2000): *Biolinguistics. Exploring the biology of language* (Cambridge: Cambridge University Press) [versión española *Biolingüística*, Cambridge University Press, 2002].

Jusczyk, Peter W. (1997): *The Discovery of Spoken Language* (Cambridge: The MIT Press).

Lenneberg, E. H. (1967): *Biological Foundations of Language* (Nova York: John Willey and Sons, Inc.) [versión española de Natividad Sánchez y Antonio Montesinos: *Fundamentos Biológicos del Lenguaje*. Madrid: Alianza, 1975].

López García, A. (2007): «La polisemia del término *común* aplicado a la lengua española», en Schrader-Kniffki, M. e Morgenthaler García, L. (eds.) *La Romania en interacción: Entre historia, contacto y política. Ensayos en homenaje a Klaus Zimmermann*: 571-590 (Madrid: Iberoamericana Vervuert Verlag).

Martín Peris, E., E. Clua, H. G. Klein e T. D. Stegmann (2005): *EuroComRom-Los siete tamicés: Un fácil aprendizaje de la lectura en todas las lenguas románicas* (Aachen: Shaker Verlag) [versión galega de Labraña, S. e Vázquez, I.: *As sete peneiras. Saber ler axiña todas as linguas románicas*. Aachen: Shaker Verlag, 2009].

Moreno Cabrera, J. C. (2006): *De Babel a Pentecostés. Manifiesto Plurilingüista* (Barcelona: Horsori).

Obler, L. K. e K. Gjerlow (2001): *El Lenguaje y el Cerebro* (Madrid: Cambridge University Press).

Siguán, M. (1992): *España plurilingüe* (Madrid: Alianza Editorial).